

szintű, kötelező és fakultatív átváltási műveleteket. Sorra veszi a lexikai átváltási műveletek között a jelentések szűkítését, bővítését, összevonását, felbontását, a kihagyást és betoldást, a jelentés áthelyezését, felcserélését, az antonim fordítást, a teljes átalakítást, a kompenzálást. Ugyanígy részletezi a grammatikai átváltási műveleteket, a *konkretizálást* és a *generalizálást*, a *felbontást és felemelést*, az *összevonást és lesüllyesztést*, a *betoldást*, a *kihagyást*, a *szórendi változtatást*, a *grammatikai cseréket*. Az a körülbelül száz — részben nyelvspecifikus, részben fordítás-specifikus — művelet, melyre a könyv példatárként szolgáló harmadik és negyedik része négy nyelven több mint ezer példát ad, mintegy kijelöli azoknak a műveleteknek a helyét is, melyekről a könyvben nem esik szó. Beilleszthetők a rendszerbe a nem szépirodalmi művek fordításakor végzett átváltási műveletek is, szépirodalmi példákat csupán azért választott a szerző, hogy a példatár mondatait megóvja a gyors elavulástól. A gazdag példaanyag gyűjtésébe azok a budapesti és a miskolci bölcsészhallgatók is besegítettek, akik a szerző fordításelméleti előadásait hallgatva, vizsgájuk részeként az átváltási műveletekre saját példatárat is bemutattak. Segítségükkel a két utolsó fejezetben 150 idegen nyelvű írásmű és magyar nyelvű fordítása, illetve mintegy 50 magyar mű és idegen nyelvű fordítása, azaz összesen körülbelül 400, a szerző által megadott szempontok szerint átvizsgált, könyvnyi terjedelmű szöveg (és csaknem kétszáz fordító munkája) kapott helyet.

Klaudy Kinga *A fordítás elmélete és gyakorlata* című munkája folytatása annak fordításelméleti kutatói és szakírói tevékenységnek, amelyet már eddig is a szerző tollából származó könyvek, tanulmányok, hazai és külföldi előadások és sokrétű tudomány-szervező tevékenység igazolt. Klaudy Kinga munkájával az 1990-es években mind szélesebb körben hazánkban is beinduló fordítóképzés és a nyelvtudományi műhelyek körül szerveződő magyar fordításkutatás gazdag szaktudományi és példaanyagra támaszkodó, mind az elméleti, mind a gyakorlati elemzésekben jól hasznosítható, alapl műnek tekinthető kézikönyvvel gazdagodott.

Cs. Jónás Erzsébet

Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegek világa

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 78 p.

Tolcsvai Nagy Gábor könyve nagy nyeresége a magyar textológiának. Hiányzott ugyanis eddig egy rövid összefoglaló, egy jó áttekintést nyújtó szintézis. Hogy kötetének ez a profilja, azt a Bevezetőben jelzett cél és szándék is igazolja: a kötet „nem hagyományos tankönyv, inkább tematikus tájékoztató összefoglaló, kiegészítő anyagot ad a középiskolai nyelv- és irodalomórákhoz, az egyéni elmélyüléshez a témakörben” (7).

Sajátos felépítésű könyv. Tárgyalásrendje jó és logikus, megfelel a kitűzött célnak. Fejezetbeosztása a következő: A szövegtan, A szöveg természete (ezen belül: a szöveg-szintek, a szöveg szerkezete; a szöveg alkotása és megértése), A szövegtípusok, Összegzés.

A *szöveg természete* című fejezetben tárgyalt kérdések közül kiemelném a szöveg-szintek bemutatását. Köztudott, hogy a szövegszintek megítélésében nincs egység, nagy

a sokféleség. Amit a szerző kiválasztott, az megfelel a célként megfogalmazott elvnek, sőt — állíthatom —, nagyon is produktív. Szintnek tekinti ugyanis a szemiotikai hármasság alapján a szöveg pragmatikai, szemantikai és szintaktikai szintjét.

Tárgyalásuk sorrendjéről szólva — úgy vélem, jogosan — azzal érvel, hogy „a három szövegszintet, a pragmatikait, a szemantikait és a szintaktikait ebben a sorrendben, azaz a nagybóttól, az átfogóbóttól, a nem nyelvitől a kisebb, a nyelvi felé haladva tárgyaljuk”, de azt is hangsúlyozza, hogy „a három szintre bontás csupán módszertani eljárás, amelyet az anyag kezelhetősége érdekében teszünk meg” (15).

És figyelemreméltóak azok a szempontok, amelyekkel a pragmatikai szint jelentőségét igyekszik bizonyítani. A nyelvi funkciókat tartva szem előtt, Brown és Yule alapján állítja, hogy „a nyelvi megnyilatkozás mindig közölni szándékozik *valamit*”, és hogy „a megnyilatkozás mindig *valakivel* szándékozik közölni valamit” (16). Lényeges tehát a közlésben résztvevők személye, egymáshoz való viszonyuk, tudáskeretük, a megnyilatkozások helye a cselekvések, események sorában, továbbá a beszédhelyzetek és még sok más tényező.

Érdekes a beszédhelyzet fogalmának értelmezése. A szerző szerint jobb a szűkebb magyarázat: „a megnyilatkozásnak azokat a külső összetevőit soroljuk ide, amelyek annak közvetlen (többnyire fizikai) körülményeit határozzák meg” (23). És ezeket két kategóriában ragadja meg: „a beszédhelyzetet az a tér és idő adja meg, amelyben maga a megnyilatkozás cselekedete s az azzal együtt lejátszódó más cselekedetek, események megtörténnek” (23).

Ugyancsak elfogadható, sőt tanulságos is az, ahogy a szövegtípusokat (bizonyos sajátosságaikban, funkcióikban) pragmatikai tényezőként fogja fel. Elismeri, hogy a szövegtípusok a szöveg részeként jelennek meg, de hangsúlyozza, hogy mégsem (csak) nyelvi természetűek, hisz a szövegalkotást meghatározó erő van bennük, az tudniillik, hogy történetileg kialakult, hagyományozott szövegformák (sőt szerintem szövegminták is). És ilyennek tartja még a pragmatikai előfeltevést (a preszuppozíciót), a bennfoglalást (az implikációt) és a következtetést (az inferenciát).

A szövegtípusokról szólva helyesen állapítja meg, hogy elvonatkoztatások eredményei. De azt is állítja, hogy a különböző szövegek fajtáiról való ismereteinket a gyakorlatban (elsősorban az iskolában) szerezzük meg, és hogy a közlő a szövegtípusokat alkalmakhoz (a beszédhelyzethez, a megnyilatkozás résztvevőihöz és témákhoz) viszonyítja (50). Fontos tézisként fogalmazza meg azt is, hogy a szövegtípusok elkülönítésében különös jelentősége van a szövegfajták szerkezeti sajátosságainak.

Funkciójuk szerint három típust különböztet meg: leíró, elbeszélő és érvelő szövegfajtákat. Az ezek fölé emelkedő osztályozásukban azt veszi alapul, „ahogy ezek a mindennapi gyakorlatban a megnyilatkozási lehetőségek és a kommunikációs terek, intézmények szerint megjelennek” (51). Ilyen megfontolás alapján a következő szövegfajtákat tárgyalja: (1) a mindennapi élet (pl. a társalgás, csevegés, pletyka, történetelmondás, állapot- és tulajdonságleírás, üzenet, falfirka stb.), (2) az intézmények (pl. az iskolai oktatás változatai, a hivatalos élet stb.), (3) a sajtó (pl. a hír, kommentár, riport, hirdetés stb.), (4) a tudomány és a didaktikus tájékoztatás (pl. lexikon, szótár, tanulmány stb.), végül (5) a szépirodalom (elsősorban műfajok) szövegtípusait.

Könyvének nagy érdeme a gyakorlati szemponthoz való igazodás, ragaszkodás. Nagyon sok jó példát mond, és sok szemelvényt is közöl. A szépirodalom szövegtípusairól szóló alfejezetben Kosztolányi Dezső *Őszi reggeli* című versét elemzi. Kiindulópont-

ja a szöveg értelmezéséhez szükséges lehetséges világ: „A szépirodalmi alkotások a lehető legteljesebb mértékben kihasználják a szöveg korábban vázolt lehetőségeit, annak érdekében, hogy a szöveg értelmezéséhez szükséges lehetséges világot a szöveg által hozhassák létre” (70). Pragmatikai tényezőként azt emeli ki, hogy „az olvasó a Kosztolányi-szöveget először a világról és a szövegekről való ismeretei körében helyezi el: szépirodalomról van szó, versről, líráról, valamint a vers szerzőjéről, Kosztolányiról” (70). Majd azzal folytatja, hogy „e ponton a befogadótól függő enciklopédikus ismeretek aktivizálódnak a szövegértelmezésben” (70). És figyelemmel van a vers szemantikai szerkezetére (többek között a vers szövegében megfigyelhető tematikai ugrásra, ami a szerző szerint a vers esztétikumának lényege), továbbá a vers szintaktikai szövegkapcsoló rendszerére (pl. az előre- és hátrautalásokra, az időszerkezetre). Ennél rövidebben elemzi Márai Sándor *Napló 1943–44* című művének egy részletét is. Végül a két alkotás között intertextuális kapcsolatokat mutat ki.

A szerző kis terjedelmű könyvében sok kérdést tárgyal. Éppen ezért nem marasztalhatjuk el, hogy a sok idetartozó lehetőség közül mit nem tárgyalt. Amit e tekintetben mégis szóvá lehet tenni, az csak az arányokra vonatkozik. Arra gondolok, hogy a szövegalkotás mellett, ahhoz viszonyítva a szövegbefogadás tárgy- és kérdésköre mintha a megérdemeltnél kisebb mértékben lenne jelen.

Tolcsvai Nagy Gábor könyvét a maga kettős arculatában, elméleti és gyakorlati vonatkozásaiban értékelhetjük. Mindkettőben jót adott. Külön nagy érdeme a már fentebb említett (a másoknál, másutt elhanyagolt) gyakorlati szemponthoz való igazodás. És még valamit stílusáról is. Kellemes, sőt olykor szuggesztív hatású az a könnyedség, ahogyan az egyik kérdésről egy másikra tér át.

Szabó Zoltán

Tóth Szergej—Vass László: Pápuáktól a Pioneerig
Nyelvészeti Füzetek 3. Generalia, Szeged, 1994. 184 p.

A Tóth Szergej és Vass László által létrehozott *Nyelvészeti Füzetek* című periodika (Generalia, Szeged) „azzal a céllal jött létre, hogy előmozdítsa egyrészt a lehető legtágabb értelemben vett nyelvészeti kutatásokat mind a magyar, mind az idegen nyelvek körében, másrészt a különböző nyelvészeti diszciplínák és határtudományaik felsőfokú oktatását intézményesített rendszerük keretében a hallgatók bármely rétegének. Ennek érdekében lehetőséget kíván adni (a) generális nyelvészeti kérdéseket, paradigmákat tárgyaló tanulmányok monográfiák közlésére éppúgy, mint diszciplínaszpecifikus rész-kérdések elemzésével foglalkozók megjelentetésére, (b) korszerű nyelvészeti kutatási/oktatási tervek informatív ismertetésére és az oktatást segítő szakkönyvek, jegyzetek, segédanyagok, szöveg- és feladatgyűjtemények stb. kiadására, végül (c) hallgatók kiemelkedő munkáinak (diákköri stb. dolgozatainak) bemutatására.”

A sorozatban eddig négy kötet látott napvilágot. Az elsőnek, Zánthó Róbert *Generalia* című művének (1994.) a gerincét a nyelvtudomány, szélesebben vizsgálva a nyelvről való tudományos gondolkodás története képezi, s ebből ágazva szét, az erede-